

*View Over the Balkan Peninsula
Поглед над Балканите*

ЖИВОТЪТ И СМЪРТТА НА НЕОЛИТНАТА КЪЩА

Васил Николов

Национален археологически институт и музей на БАН

Резюме. През втората половина на ранния неолит (след 5800 г. пр. Хр.) на Източните и Централните Балкани започва строителство на двуетажни къщи. Засега изглежда, че през ранния неолит двата етажа на тези къщи са използвани почти винаги като жилищни, а през късния неолит (след 5500/5400 г. пр. Хр.) само горният етаж има жилищни функции, а долният е използван за стопански или производствени цели (съхраняване на продукти или производство на сол). Част от неолитните къщи са „кремирани“, т.е. подлагани са на домитаназия – доброволен акт на преднамерено опожаряване на къщата. Причините явно са различни, но най-вероятно не са конструктивни, а могат да бъдат свързани със социалната сфера. Преднамерено опожарените къщи са погребвани в ями според принципа *pars pro toto* („частта замества цялото“). Рушевините в ямите съдържат останки от различни части от конструкцията и съоръженията от интериора. Засега изглежда, че през ранния неолит ямите се намират в периферията на селището, а през късния неолит – в ямни обредни комплекси извън селището. Нямаме основание в нашето изследователско мислене да разделяме починалите неолитни хора от тяхната къща дом. От това следва, че „кремираните“ къщи може би ще ни доведат до техните най-вероятно кремирани обитатели – едно от възможните обяснения на огромното количество „липсващи“ гробове в балканския неолит.

Keywords: Neolithic houses, two-level houses, house-burning, pit sanctuaries

При публикуване на резултати от археологически разкопки или в обобщителни трудове останките от праисторически къщи попадат обикновено в групата на материалната култура. Това е принципно вярно, но само частично. Къщата през късната праистория в българските земи (от края на VII до края на III хилядолетие пр. Хр.) е материален градеж, но изпълнен в контекста на ранноземеделската религиозно-митологична система, както и пресечна точка на стопански и социални взаимоотношения и дейности, подчинени на цикличния природен модел. Историята на неолитната къща и нейните обитатели е „представителна извадка“ за почти всички аспекти от живота на ранноземеделското общество.

В началото на балканския неолит къщата е средоточие на всички дейности на семейството с изключение на поминъците, които използват зони извън се-

лището – земеделие и скотовъдство; храните, произведени от тези поминъци обаче, намират място в къщата. С течение на времето някои хранилищни функции отпадат, а редица „домашни“ дейности стават предмет на повече или по-малко специализирано производство и мястото им е изнесено от къщата. Този процес започва през късния неолит, засилва се през халколита, а през бронзовата епоха къщите вече имат доста беден интериор.

Неолитните къщи (през периода от края на VII до началото на V хил. пр. Хр.) (Николов, 1992; Николов, 2011: 84 – 102) са изграждани от дърво и глина; строителният материал е приготвян още през зимата и пролетта, но строителството е извършвано най-вероятно в края на лятото – между жътвата и следващата сеитба на житните култури. Конструкцията включва обикновено четири стени, които ограждат едноделно, приблизително правоъгълно пространство. Къщите са ориентирани по посоките на света, което ще рече, че е търсено вписването им в ранноземеделския макрокосмос. Обикновено са едноделни и едноетажни, с таван и четирискатен покрив, но още през ранния неолит се появяват и двуетажни постройки. Преди или в началото на строителството е извършвана т.нар. строителна жертва, целта на която вероятно е установяване на „разбирателство“ с духа на съответното място, което ще бъде завладяно, обособено от макрокосмоса и постепенно одомашнено, т.е. превърнато в микрокосмос. Строителството на сградата е сложен технологичен процес – както изграждането на здравата носеща дървена конструкция, така и на глинобитните части и покритието на покрива. Животът на неолитната къща явно е предвиден за повече от едно поколение, а чисто конструктивно – за няколко десетилетия. Ако съдим по размерите и интериора, неолитните къщи са строени за едно по-малко или по-голямо семейство.

Интериорът на неолитната къща включва няколко вида съоръжения, изградени върху или вдълбани в трамбования глинен под. Куполната пещ е най-масивното съоръжение и обикновено лежи на централната ос, срещу вратата. До нея се намира каменната мелница, вградена в масивна глинобитна основа. От едната или двете страни на този комплекс са разположени изградени на място зърнохранилища с различна форма; понякога те заемат и друга част на къщата. Освен пещ в някои по-големи къщи е изграждано и огнище. Каменен хапан често е вграждан на подходящо място в пода. Мястото за приготвяне на храна може да бъде ниско глинобитно съоръжение или по-вероятно дървена конструкция, която не оставя достатъчно ясни следи. Дървена конструкция може да бъде и лежанката – мястото за спане, поставена на конкретно място, но вероятно ношуването по-често е организирано чрез ползването на различни свободни места на пода. В някои къщи е изграждан и използван вертикален тъкачен стан. Понякога определено за това място в къщата е използвано за производство на сечива. Важно е наличието в някои случаи на обредни структури – ниши, антропоморфни релефи, релефни или рисувани орна-

ментални пана по стените, алтар с колона, или обредна яма в пода – малка (напр. Слатина) или голяма (напр. Капитан Димитриево). Към очевидните сакрални структури принадлежи и вкопан в пода до пешта съд с кремирани детски останки (тел Азмак). По стените на къщата явно са прикрепвани дървени полици като място за съхраняване на керамични съдове, дребни предмети и сечива, както вероятно е окачван и земеделският инвентар. Въпросът за мястото на прозорец/прозорци остава открит, но е нелогично да няма такъв/такива.

Неолитната къща е сграда за комплексно използване с динамично променящи се и преливащи се невидими граници на вътрешните зони (Lichter, 2004; Николов, 2011: 102 – 105). Тя е място на интимните отношения в семейството (напр. зачеване, раждане, отглеждане на деца, почивка, боледуване и смърт), място за приготвяне на храна и хранене на обитателите ѝ (напр. хаван, каменна мелница, „маса“, огнище, пеш, керамични съдове), място за съхраняване на храна (напр. зърно в хранилищни съдове), място за домашни производствени дейности (напр. тъкане и изработване на дрехи, изработване на сечива от различни материали, изработване на керамични съдове), място за съхранение и използване на обредни предмети и белези на статус на членовете на семейството (напр. пластика, култови масички, наниз от мъниста, гривни и висулки и т.н.), място на обредни съоръжения и извършване на обредна дейност, място за социални контакти и моделиране на йерархичната структура в роднинската група. Като цяло, животът в къщата е сепарирана част от живота на обществото, механизъм за неговото възпроизводство в контекста на традиционност и иновативност. При цялата си структурно-съдържателна сложност, къщата като цяло носи символизма на женското начало, в определени случаи в съчетание с мъжкото, но тя е очевиден домен на жената.

Засега поне по-особен изглежда случаят с живота на двуетажните къщи. Доколкото съществуват наблюдения за раннонеолитните двуетажни къщи, напр. Капитан Димитриево (Николов, 1999), Окръжна болница – Стара Загора (Калчев, 2013), Българчево (Pernicheva-Perets, Grebska-Kulow, Kulov, 2011: 69 – 106) и особено Мурсалево (Николов, Бъчваров, Такорова и др., 2015), почти винаги двата етажа съдържат еднакви по вид съоръжения и предмети (вкл. основните неподвижни съоръжения и структури), което позволява да се предположи, че тези къщи са обитавани от различни поколения в едно голямо семейство. Строителството и животът в такава „семейна кооперация“ със сигурност предполага особености, които засега ни се изплъзват. Причината е и в по-голямата загуба на информативност на останките от втория етаж в сравнение с тези на първия. Още по-интересни от гледна точка на жилищно-семейното стопанство и свързаните с това социални иновации в къщата са наблюденията върху двуетажните къщи от късния неолит. В тези случаи, напр. в тел Караново (Николов, 2001; Nikolov, 2004) и тел Провадия-Солницата

(Николов, 2008), вторият етаж е използван като жилищен с цялата комплексност на живота, но първият има вероятно само стопански или производствени функции. И докато изясняването на характера на нежилищното функциониране на долния етаж в Караново е по-трудно, долният етаж на къщата в Провадия-Солницата е използван за домашно специализирано производство, в случая – за изваряване на сол. В сравнение с ранния неолит това е вече сериозна иновация, която внася съществен дисонанс в структурирането на вътрешното реално и сакрално пространство, в характера на използването на къщата, както в характера и приоритетите в семейно-родствените отношения. Живота на тази къща бих определил като стопанско-социален експеримент, като иновация, която завършва през следващия хронологически период с изнасяне на специализираното производство извън селището и с появата на нова социална (или семейно-социална) група – проблематика, която би могла да бъде тема на съвсем друго изследване.

Животът на неолитната къща е низ от циклично повтарящи се събития и дейности, случващи се или осъществяващи се чрез живота на обитаващата я семейна общност. Но животът винаги е в диалектическо единство със смъртта. Смъртта на неолитната къща настъпва заради нейното собствено конструктивно остаряване и саморазрушаване (както безалтернативно се приемаше доскоро) или като доброволен преднамерен акт на живеещото в нея семейство – *домитаназия* (по изразу на Рут Трингам) (Tringham, 2005: 106 – 108). Вторият случай получава все по-силно внимание в теренните проучвания, допълнени от инструментални изследвания. Единият му вариант е механично разрушаване на къщата, без огън. Другият е преднамереното ѝ запалване и изгаряне (Stevanović, 1997; Chapman, 1999). Допускането за случаен пожар, довел до унищожаването на една неолитна къща, вече изглежда малко вероятно и дори съвсем нелогично. Изгарянето на къща, изградена с дървена конструкция, но облечена с толкова дебели пластове глина, не е възможно без внасянето в нея и целенасоченото запалване на значителен по обем дървен материал. Само така могат да бъдат обяснени дебелите напластявания от изпечени до над 1200 градуса масивни отухлени останки от стени и особено от междуетажни подове. „Кремирането“ на къщата през неолита може да има различни причини, върху които засега можем само да спекулираме – напр. опасност от самосъбаряне на къщата, смъртта на най-високата „фигура“ в семейно-родовата йерархия, вътрешни проблеми в семейството и нужда от разделянето му, обща кремация на къщата и починал член на семейството или вътреобщностен социален конфликт, който може да бъде разрешен само чрез домитаназията на цялото селище (каквото явно е случаят с последното селище на Мурсалево – Деве боаз).

Независимо от причините изгорените неолитни къщи са археологически факт. Огънят освобождава душата на къщата, а нейните останки трябва да

бъдат погребани по модела на отношението към тялото на починал член на семейството, което е живяло в нея. Едва тогава къщата може да се прероди, т.е. душата ѝ да се „пресели“ в новото тяло, в друга къща, новопостроена на същото или на друго място в селото. Начинът на погребване на останките от къщата също може да бъде предмет на многопосочни спекулации. Явно е, че по-малка или по-голяма част от разрушената конструкция остава на място. Но преосмисленият подход към проучването и интерпретацията на неолитните ями и ямни комплекси дава възможна посока на разсъждения за последващата манипулация с останките на опожарената къща. На територията на неолитните селища, вкл. по периферията им, са регистрирани значителен брой ями, еднозначно считани по-рано за боклучни. Те много често съдържат напластявания с изпечени късове от глинената конструкция на постройка (напр. последно в Мурсалево – Деве боаз). Към тази група се отнася и обредната яма в пода на една раннонеолитна къща от тел Капитан Димитриево, предназначено натъпкана с рушевини от опожарената къща (Nikolov, 2006). Много по-фрапиращ е обаче случаят с извънселищните къснонеолитни ямни комплекси, които бяха разпознати като такива съвсем наскоро. Често депонатът им, вкл. най-горното му ниво, съдържа напластявания от изпечени рушевини на къща или пък депонатът изцяло се състои от такива рушевини (Nikolov, 2011). И в двата случая, особено забележимо във втория, рушевините включват различни части от конструкцията и съоръженията от интериора на къщата, както и керамични съдове и дребни предмети. Всички тези случаи и варианти явно представят погребване на предназначено опожарени къщи, но по принципа *pars pro toto* („частта замества цялото“), валиден за праисторическото мислене.

За погребването на неизгорените къщи засега бих предположил процедура без изнасяне на техни части извън селището, но заради ниската информативност на тези останки нямам основание за по-конкретна интерпретация.

Животът на хомо сапиенс винаги е свързан с някакво обиталище, което му дава защита от екстремните природни сили. И докато първите жилищни постройки на ранните земеделци в Предна Азия имат предимно защитни функции, с окончателното усядане и възникването на постоянни селища жилището се превръща в дом на семейството. То става място за неразделимите в мисленето на праисторическия човек битово-стопански, социални и сакрални дейности. Къщата и нейните обитатели се превръщат в неразчленимо единство, къщата „живее“ с ритъма на живота на обитаващите я хора, тя е техният микрокосмос, тя има душа като самите тях. Къщата живее чрез обитателите си, които са я създали, а те са единни и силни в нейното одомашнено пространство между стените и покрива. Смъртта на строителите и първообитателите на къщата или прекъсването на възпроизводствените функции на обитателите ѝ води до смъртта на самата къща. Както мъртвите от семейството са погребвани, така е погребвана и къщата, в чиято „утроба“ те са живели. Душата на

човека се преражда в нов човек, както и душата на погребаната къща се превъплъщава в новопостроена къща. Кръговратът на живота на отделния човек и на семейството, от което той е част, е органично вплетен в живота на къщата дом; кръговратът на земеделско-скотовъдното общество е невъзможен без къщата дом, която ражда и отглежда обитателите си, приема под пода или край себе си някои от мъртвите си „деца“, за да ги възроди, самата тя умира, за да се прероди, с което цикълът започва отначало. Възраждането на живота обаче е невъзможно без смъртта на материалното тяло, от което само така може да се освободи душата. Рано или късно къщата умира заради собствената си „немощ“ или заради биологично-социалния край на обитателите си; съответно трябва да бъде „погребана“, за да се освободи душата ѝ, която да може да се прероди в тялото на новопостроената къща. И тя да приеме преродените души-хора, да се завърти новият цикъл. Явно огънят е тази стихия, която най-често е призвана от живите да освободи душата от мъртвото тяло на къщата.

А дали освобождаването на душата от мъртвото човешко тяло не минава пак през огъня, както през огъня минава тялото на убитото за храна животно? Дали „липсата“ на неолитни гробове, извън тези в селището не се дължи на кремирането на мъртвите и последваща процедура, която да не оставя археологически установими следи? Да не забравяме колко нови видове и варианти на недвижими праисторически паметници бяха констатирани в последните две-три десетилетия на Източните и Централните Балкани. Може би пък още не проучваме подходящите места, на които да установим следите от „другия“ начин на погребване? А дали пък ямите с погребани останки на изгорени къщи не са и място за погребване на останките от изгорените тела на техните починали обитатели? Имаме ли основание да разделяме днес в мисленето си починалите хора от тяхната къща дом? Все въпроси, които неминуемо трябва да си зададем в контекста на бързо усложняващата се в нашите представи картина на ранноземеделската древност. Всъщност доскоро не разпознавахме обредните ями с погребани останки от преднамерено изгорени къщи и ги смятахме за боклучни. Може би пък скоро ще стане ясно, че пепелните пластове в тях съдържат и кремирани човешки останки?! Нека да си спомним и за почти изгорелите човешки кости в съд от раннонеолитна къща в тел Азмак (Georgiev, 1972: 17, Abb. 4), за къснонеолитните гробове с кремация от Суфли и Платия магула Зарку в Тесалия, за такива в Трансилвания и на други места на Балканите. Съвсем не трябва да бъде изпускана от внимание и възможността за рязко увеличаване на броя на неолитните обредни комплекси с ями на Балканите (от типа Крум, Оходен, Винча, Златара и Галово), в които сред изпечени останки от къщи са положени, съответно погребани мъртви човешки тела (може би резултат на човешко жертвоприношение?)!

Ранноземеделската религиозно-митологична система е изградена по един основен структурен модел, но в многобройни инварианти. Това, последното,

без съмнение се отнася и за неолитната погребална обредност, от която засега познаваме ограничен брой разновидности. Затова смятам, че евристичният модел в този аспект на изследване на късната праистория трябва да бъде свързан с внимателно отношение към проучването на всякакъв вид останки от неолитни къщи, които рано или късно ще ни доведат и до решаване на проблема с „липсващите“ неолитни гробове.

Заклучение

През втората половина на ранния неолит (след 5800 г. пр. Хр.) на Източните и Централните Балкани започва строителство на двуетажни къщи. Засега изглежда, че през ранния неолит двата етажа на тези къщи са използвани почти винаги като жилищни, а през късния неолит (след 5500/5400 г. пр. Хр.) само горният етаж има жилищни функции, а долният е използван за стопански или производствени цели (съхраняване на продукти или производство на сол).

Част от неолитните къщи са „кремирани“, т.е. подлагани са на домитаназия – доброволен акт на преднамерено опожаряване на къщата. Причините явно са различни, но най-вероятно не са конструктивни, а могат да бъдат свързани със социалната сфера.

Преднамерено опожарените къщи са погребвани в ями според принципа *pars pro toto* („частта замества цялото“). Рушевините в ямите съдържат останки от различни части от конструкцията и съоръженията от интериора. Засега изглежда, че през ранния неолит ямите се намират в периферията на селището, а през късния неолит – в ямни обредни комплекси извън селището.

Нямаме основание в нашето изследователско мислене да разделяме починалите неолитни хора от тяхната къща дом. От това следва, че „кремираните“ къщи може би ще ни доведат до техните най-вероятно кремирани обитатели – едно от възможните обяснения на огромното количество „липсващи“ гробове в балканския неолит.

ЛИТЕРАТУРА

- Калчев, П. (2013). *Двуетажна раннонеолитна постройка в селищна могила Окръжна болница в Стара Загора*. Под ред. на проф. Васил Николов. Стара Загора.
- Николов, В. (1992). *Раннонеолитно жилище от Слатина (София) (Разкопки и проучвания, 25)*. София, Изд. на БАН.
- Николов, В. (1999). Разкопки 1998 – 1999. Стратиграфия, архитектурни останки, периодизация и хронология (с. 9 – 24). В: Николов В. и др. *Селищна могила Капитан Димитриево. Разкопки 1998 – 1999*. Под ред. на В. Николов. София-Пещера.

- Николов, В. (2001). Неолитни двуетажни къщи в Тракия. *Археология*, (1 – 2), 1 – 12.
- Николов, В. (2008). Постройка 5: архитектура и съоръжения. В: Николов В. (ред.). *Праисторически солодобивен център Провадия-Солницата. Разкопки 2005 – 2007 г.* София, 87 – 115.
- Николов, В. (2011). Праистория на българските земи (сс. 11 – 307). В: *Българска национална история, т. I: Българските земи през древността*. В. Търново, Абагар.
- Николов, В. и др. (2015). Спасително археологическо проучване на неолитното селище в м. Деве боаз при с. Мурсалево, община Кочериново (сс. 45 – 47). В: *Археологически открития и разкопки през 2014 г.* София, НАИМ.
- Chapman, J. (1999). Deliberate house-burning in the prehistory of Central and Eastern Europe. In: Gustafson A., Karlsson, H. (eds.). *Glyfer och arkeologiska rum – en vänbok till Jarl Nordbladh*. Göteborg, 113 – 126.
- Georgiev, G. I. (1972). Das Neolithikum und Chalkolithikum in der thrakischen Tiefebene (Sudbulgarien). Probleme des heutigen Forschungsstandes. *Thracia*, 1, 5 – 27.
- Lichter, C. (2004). Raumnutzung und Siedlungsorganisation im neolithischen und kupferzeitlichen Thrakien und umliegenden Regionen (pp. 315 – 320). In: Nikolov, V., Bacvarov, K., Kalchev, P. (eds.). *Prehistoric Thrace*. Sofia-Stara Zagora.
- Nikolov, V. (2004). Neolithische zweigeschossige Häuser in Thrakien. *Praehistorische Zeitschrift*, 79 (2), 231 – 243.
- Nikolov, V. (2006). Negative features in Neolithic houses (pp. V-X). In: Frere Sautot, M.-C. (ed.). *Des trous... Structures en creux pre- et protohistoriques*. Montagnac.
- Nikolov, V. (2011). A reinterpretation of Neolithic complexes with dug-out features: pit sanctuaries (pp. 91 – 119). In: Nikolov, V., Bacvarov, K., Gurova, M. (eds.). *Festschrift for Marion Lichardus-Itten (Studia Praehistorica, 14)*. Sofia.
- Pernicheva-Perets, L., Grebska-Kulow, M., Kulov, I. (2011). *Balgarchevo. The prehistoric settlement*, vol. I. Sofia.
- Stevanović, M. (1997). The age of clay: The social dynamics of house destruction. *Journal of anthropological archaeology*, 16, 334 – 395.
- Tringham, R. (2005). Weaving house life and death into places: a blueprint for a hypermedia narrative (pp. 98-111). In: Bailey, D., Whittle, A., Cummings, V. (eds.). *(Un)settling the Neolithic*. Oxford.

REFERENCES

- Kalchev, P. (2013). *Dvuetazhna rannoneolitna postroyka v selishtna mogila Okrazhna bolnitsa v Stara Zagora*. Pod red. na prof. Vasil Nikolov. Stara Zagora.
- Nikolov, V. (1992). *Rannoneolitno zhlishte ot Slatina (Sofiya)* (Razkopki i prouchvaniya, 25). Sofiya, Izd. na BAN.
- Nikolov, V. (1999). Razkopki 1998 – 1999. Stratigrafiya, arhitekturni ostanki, periodizatsiya i hronologiya (ss. 9 – 24). V: Nikolov V. i dr. *Selishtna mogila Kapitan Dimitriev. Razkopki 1998 – 1999*. Pod red. na V. Nikolov. Sofiya-Peshtera.
- Nikolov, V. (2001). Neolitni dvuetazhni kashti v Trakiya. *Arheologiya*, (1 – 2), 1 – 12.
- Nikolov, V. (2008). Postroyka 5: arhitektura i saorazheniya. V: Nikolov V. (red.). *Praistoricheski solodobiven tsentar Provadiya-Solnitsata. Razkopki 2005 – 2007 g.* Sofiya, 87 – 115.
- Nikolov, V. (2011). Praistoriya na balgarskite zemi (ss. 11 – 307). V: *Balgarska natsionalna istoriya, t. I: Balgarskite zemi prez drevnostta*. V. Tarnovo, Abagar.
- Nikolov, V. i dr. (2015). Spasitelno arheologicheskoprouchvane na neolitnoto selishte v m. Deve boaz pri s. Mursalevo, obshtina Kocherinovo (ss. 45 – 47). V: *Arheologicheski otkritiya i razkopki prez 2014 g.* Sofiya, NAIM.
- Chapman, J. (1999). Deliberate house-burning in the prehistory of Central and Eastern Europe. In: Gustafson A., Karlsson, H. (eds.). *Glyfer och arkeologiska rum – en vänbok till Jarl Nordbladh*. Göteborg, 113 – 126.
- Georgiev, G. I. (1972). Das Neolithikum und Chalkolithikum in der thrakischen Tiefebene (Sudbulgarien). Probleme des heutigen Forschungsstandes. *Thracia*, 1, 5 – 27.
- Lichter, C. (2004). Raumnutzung und Siedlungsorganisation im neolithischen und kupferzeitlichen Thrakien und umliegenden Regionen (pp. 315 – 320). In: Nikolov, V., Bacvarov, K., Kalchev, P. (eds.). *Prehistoric Thrace*. Sofia-Stara Zagora.
- Nikolov, V. (2004). Neolithische zweigeschossige Häuser in Thrakien. *Praehistorische Zeitschrift*, 79 (2), 231 – 243.
- Nikolov, V. (2006). Negative features in Neolithic houses (pp. V-X). In: Frere Sautot, M.-C. (ed.). *Des trous... Structures en creux pre- et protohistoriques*. Montagnac.
- Nikolov, V. (2011). A reinterpretation of Neolithic complexes with dug-out features: pit sanctuaries (pp. 91 – 119). In: Nikolov, V., Bacvarov, K., Gurova, M. (eds.). *Festschrift for Marion Lichardus-Itten (Studia Praehistorica, 14)*. Sofia.

- Pernicheva-Perets, L., Grebska-Kulow, M., Kulov, I. (2011). *Balgarchevo. The prehistoric settlement*, vol. I. Sofia.
- Stevanović, M. (1997). The age of clay: The social dynamics of house destruction. *Journal of anthropological archaeology*, 16, 334 – 395.
- Tringham, R. (2005). Weaving house life and death into places: a blueprint for a hypermedia narrative (pp. 98-111). In: Bailey, D., Whittle, A., Cummings, V. (eds.). *(Un)settling the Neolithic*. Oxford.

THE LIFE AND DEATH OF A NEOLITHIC HOUSE

Abstract. During the second half of the early Neolithic (after 5800 B.C.), the construction of two-storey houses in the Eastern and Central Balkans began. It seems that in the early Neolithic both floors of these houses were used as residential, but in the late Neolithic (after 5500/5400 B.C.) only the upper floor had residential function – the bottom was used for commercial or industrial purposes (storage of products or salt production). Some of the Neolithic houses were deliberately burned. The intentionally burned houses were buried in pits according to the principle *pars pro toto* (“a part for the whole”). It seems that in the early Neolithic, the pit sanctuaries were located in the periphery of the village, and in the late Neolithic, in ritual complexes situated outside the village. The researchers have no reason to separate the dead Neolithic people from their houses. It follows that the “cremated” houses might lead us to their probably cremated inhabitants - one of the possible explanations of the vast amount of “missing” graves in the Balkan Neolithic.

✉ **Prof. Vassil Nikolov, DSc.**

Corresponding Member of the Bulgarian Academy of Sciences
National Institute and Museum of Archaeology
Bulgarian Academy of Sciences
2, Saborna str.
1000 Sofia, Bulgaria
E-mail: vassil.nikolov@abv.bg